

Summary

In this paper the author discusses content and meaning of the phenomenon of administrative and legal support of environmental rights. On the basis of the analysis defined the concept, characteristics and classification guarantees environmental rights.

Key words: administrative and legal guarantees, the public interest, environmental interest, guarantees, warranties classification of human rights, warranties and guarantees of protection.

Отримано 10.02.2012

Р. С. СЕРГЄЄВ

Роман Сергійович Сергєєв, кандидат юридичних наук, начальник юридичного відділу ТОВ «ІЛК «Рента»

БОГОХУЛЬСТВО ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У культовій практиці богохульством називають нешанобливе використання імені Бога, діви Марії, святих, предметів культу, а також паплюження будь-яких об'єктів релігійного поклоніння і шанування, та карається церквою і світськими властями тих держав, де церква підпорядкована державі.

У праві деяких країн богохульство є одним з релігійних злочинів. У різні періоди історії та у певних народів це поняття тлумачилось і переслідувалось за законом по-різному. Всякий винний у посяганні на релігійні святині й, тим більш, на бога державної релігії, мав відповідати за це, як за державний злочин. На цьому частково було засновано юридичну сторону, спрямовану проти християн.

З поширенням і утвердженням християнства при слабкому розвитку юридичних понять в перші сторіччя нашої ери при морально-релігійному і політичному впливі церкви мало місце повне змішування галузей права та релігії, понять злочинного і гріховного, від якого наука права та позитивні законодавства змогли відмовитись лише у XIX ст.¹

У Московській державі звинуваченому в богохульстві загрожувала смертна кара через повішання, обезглавлення або утоплення, що була передбачена Соборним уложенням 1649 р. (Гл. 1 Соборного Уложення («Про богохульників і церковних мятежників»). Цей Свід законів був першим законодавчим документом, в якому виникла тенденція до поділу на галузі, притаманна будь-якому сучасному законодавству².

У законодавстві Російської імперії кримінальна відповідальність за богохульство була пом'якшена: винному в богохульстві призначалося покарання у вигляді позбавлення всіх прав, конфіскації власності й заслання на каторжні роботи на строк до 15 років. Основний критерій, що визначав міру покарання, – місце, де безпосередньо був скоєний злочин: у церкві, в іншому публічному місці при велелюдному зібранні, при свідках. Ненавмисне богохульство, вчинене через нерозуміння, неуцтво або пияцтво, каралося тюрмою. При цьому до відповідальності притягувався не тільки винний, а й свідки злочину, в разі, якщо вони не довели про вчинений злочин.

Цікавий той факт, що покарання за богохульство чи осуд віри, вчинене за допомогою друкованих чи писемних, будь-яким чином розповсюджених творів (ст. 181 Уложення про покарання кримінальні та виконавчі), було нижчим за публічне богохульство чи осуд віри. Хоча, здавалося б, друк, що може справляти вплив на більшу кількість людей і навіть на наступні покоління, являє собою набагато небезпечніший засіб скоєння цього злочину, ніж усне слово, дія якого обмежена порівняно незначною кількістю слухачів і зовсім не довгочасна.

В ісламських країнах, де юридично-правова система ще прийняла зазначені основи римського права щодо релігії, богохульство досі залишається злочином, за який може бути призначене покарання аж до смертної кари. У Пакистані сьогодні діє закон про богохульство, згідно з яким вища міра покарання через повішання застосовується за образу пророка Мухаммеда, Святого Корану.

Сьогодні в ряді європейських країн (у тому числі в Україні, Польщі) існує кримінальна відповідальність за образу релігійних почуттів віруючих (ст. 161 КК України), за пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України), за незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України) та за перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 КК України).

Абсолютно очевидно, що будь-які фізичні діяння особи, які стосуються вираження у вульгарній формі свого презирства, демонстрації принизливого ставлення до об'єктів релігійного поклоніння віруючих, грубої образи їх релігійних почуттів, є суспільнонебезпечним діянням³. Такі діяння, без сумніву, потребують застосування до винного достатньо жорстких кримінально-правових санкцій.

Припинення національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями мають за мету принизити, образити, тобто показати неповноцінність, обмеженість людей

конкретної національності або віросповідання. Воно може виражатися в різних формах приниження громадян: наклепі, цькуванні, знущанні над культурою, релігійними обрядами, звичаями щодо будь-якої нації, дискримінації осіб певної національності або раси. Такі дії можуть мати певний характер або бути складовим елементом попередніх дій щодо розпалюванню ворожнечі⁴.

Між тим, на міжнародній арені вже тривалий час дискутується питання доцільності залучення до кримінальної відповідальності за вищевказані злочини.

Наприклад, Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) 28 травня 2009 р. в Страсбурзі представила Комітету Міністрів Ради Європи річний звіт про свою діяльність у 2008 р. у доповіді Європейської Комісії на тему «Співвідношення свободи вираження думок і свободи релігії: проблема регулювання та звинувачень у богохульстві, релігійній образі та підбурюванні до релігійної ненависті». У документі, зокрема, згадується про рекомендації Комісії для Парламентської Асамблеї, які закликають не кваліфікувати богохульство як кримінальний злочин та не карати за образу релігійних почуттів віруючих.

На думку Венеціанської Комісії, образу релігійних почуттів віруючих необхідно розмежувати з образою на підставі належності до певної релігійної групи та у зв'язку з цим не передбачати за такі дії покарання. При цьому «богохульство не слід кваліфікувати як кримінальний злочин. Аналіз відповідних європейських внутрішніх законів свідчить про те, що в загальноєвропейському масштабі покарання за підбурювання до ненависті мають чітку тенденцію до того, щоб не притягувати до кримінальної відповідальності за богохульство, та тенденцію до декриміналізації образи релігійних почуттів»⁵.

Крім того, у доповіді було окремо підкреслено, що демократичні суспільства не повинні ставати заручниками надмірної чутливості певних осіб: має існувати можливість критикувати релігійні ідеї, навіть якщо така критика може сприйматися деякими як образа їхніх релігійних почуттів. Побоювання насильницької реакції на це не повинні диктувати самоцензуру. Але розумна стриманість має застосовуватись у випадках, якщо конструктивна дискусія може замінити діалог сторін, які не слухають один одного.

Автор не ставить за мету даної статті доцільність притягнення до кримінальної відповідальності за вищевказані правопорушення, однак звертає увагу на можливість додаткового притягнення до адміністративної відповідальності послідовників, що представляють інтереси релігійних організацій. Через неодноразово виникаючі протистояння між різними релігійними общинами варто дослідити правову можливість притягнення до адміністративної відповідальності осіб, що є послідовниками тієї чи іншої релігійної організації, в тому числі, осіб, що представляють орган управління релігійних організацій.

Адміністративну відповідальність за порушення законодавства про релігійні культу вперше було встановлено у СРСР Указом Президіуму Верховної Ради РСФСР від 18 березня 1966 р. «Про адміністративну відповідальність за порушення законодавства про релігійні культу»⁶.

Сьогодні адміністративна відповідальність за образу почуттів та переконання громадян у зв'язку зі їхнім ставленням до релігії застосовується в Російській Федерації (ст. 5.26. Кодексу про адміністративні правопорушення РФ)⁷, Республіці Казахстан (ст. 375 Кодексу Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення)⁸.

Що стосується України, то Конституція (ст. 35), Кримінальний кодекс і Закон «Про свободу совісті та релігійні організації»⁹ створили законодавчу базу для позитивного розвитку державно-конфесійних відносин. При цьому диференційований підхід при регулюванні правового статусу віросповідних об'єднань і порядок заснування релігійних організацій визначає Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (далі – Закон).

Статтю 4 Закону передбачено відповідальність за розпалювання релігійної ворожнечі чи ненависті та образу релігійних почуттів громадян.

Більше того, ст. 16 Закону передбачені підстави припинення релігійними організаціями певних дій за рішенням суду, серед яких, зокрема систематичне порушення релігійною організацією встановленого законодавством порядку проведення публічних релігійних заходів (богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо); спонукання громадян до невиконання своїх конституційних обов'язків або дій, які супроводжуються грубими порушеннями громадянського порядку чи посяганням на права і майно державних, громадських чи релігійних організацій.

Таким чином, законодавець уже передбачив санкцію у вигляді припинення діяльності релігійної організації за певні дії. Між тим, прогалиною, на наш погляд, є відсутність адміністративних стягнень у вигляді штрафу, наявність яких сприяла би більш жорсткій мірі відповідальності за неправомірні дії осіб-правопорушників. Однак при цьому може виникнути питання щодо подвійності накладання штрафу – за адміністративне правопорушення та за вироком суду, якщо суд вирішить замість позбавлення чи обмеження волі накласти штраф, передбачений відповідною статтею КК України. Між тим, немає необхідності розглядати адміністративну відповідальність у вигляді штрафу в сукупності зі штрафом, передбаченим кримінальним законодавством, оскільки штрафні адміністративні санкції, в першу чергу, будуть покладені на посадових осіб релігійних організацій, що значно посилює фінансову дисципліну в зазначених вище організаціях.

Отже, вважаємо, що богохульство може лежати в площині адміністративної відповідальності, хоча формально в нормативно-правових актах України сьогодні виключене поняття «богохульство» та міститься інше формулювання – «образу релігійних почуттів громадян». Доповнювати вказаний термін поняттям «богохульство» немає сенсу, оскільки значення цього слова має більш вузьке значення у порівнянні з існуючою (наведеною) нормою. Так, тлумачний словник С. І. Ожегова наводить значення дієслова богохулити як «хулити

Бога, поносити, ображати церковні реліквії, обряди». Оскільки сфера релігійних почуттів охоплює не лише вказані тут дії, то і зайва деталізація методів образи є недоречною¹⁰.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» має передбачати адміністративне покарання осіб, що є послідовниками тієї чи іншої релігійної організації, в тому числі, осіб, що представляють орган управління релігійних організацій, не тільки за умисну образу почуттів та переконань громадян у зв'язку з їхнім ставленням до релігії з використанням з цією метою засобів масової інформації чи в іншій публічній формі, а й за провокування до образи релігійних почуттів і переконань.

З огляду на вищевикладене, вважаємо за можливе доповнити ст. 31 Закону положеннями щодо застосування до службових осіб і громадян, винних у порушенні законодавства про свободу совісті та релігійних організацій такі санкції: попередження, штраф, а також призупинення діяльності релігійної організації в позасудовому порядку.

Підставою для останнього виду санкцій може стати систематичне здійснення релігійним об'єднанням діяльності, що суперечить статуту (положенню), а також не усунення в установлений строк релігійною організацією порушень.

¹ Богохульство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>

² Тихомиров М. Н., Епифанов П. П. Соборное Уложение 1649 года. Пособие для высшей школы. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1961 год.

³ Маркін В. Вдосконалення законодавства про кримінально-правову охорону релігійних споруд, культових будинків та релігійних святинь // Юридична Україна. – 2009. – № 9 (81). – С. 103–108.

⁴ Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін., за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 1184 с.

⁵ Звіт про діяльність Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанської Комісії) у 2008 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irs.in.ua>

⁶ Розенбаум Ю. А. Советское государство и церковь. – М.: Наука, 1985. – С. 72.

⁷ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях № 195-ФЗ от 30.12.2001 (с изм. и доп. от 21.10.2011) // Собрание законодательства РФ, 07.01.2002. – № 1 (ч. 1), ст. 1.

⁸ Закон Республики Казахстан от 30 января 2001 года «О введении в действие Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 2001. – № 5–6. – Ст. 25.

⁹ Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України № 987-ХІІ від 23.04.1991 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 – № 25 (18.06.91). – Ст. 283.

¹⁰ Ожегов С. И. Словарь русского языка. – 4-е изд. – М.: Азбуковник, 1997. – 943 с.

Резюме

Удосконалення законодавства в галузі свободи віросповідання у світлі постійних дискусій зумовлює необхідність залучення до адміністративної відповідальності (зберігаючи відповідальність, передбачену чинними нормами кримінального законодавства) осіб, які є послідовниками тієї чи іншої релігійної організації, в тому числі, осіб, що представляють орган управління релігійних організацій.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, свобода віросповідання, богохульство, образа релігійних почуттів.

Резюме

Совершенствование законодательства в области свободы вероисповедания в свете постоянных дискуссий обуславливает необходимость привлечения к административной ответственности (сохраняя ответственность, предусмотренную действующими нормами уголовного законодательства) лиц, являющихся последователями той или иной религиозной организации, в том числе, лиц, представляющих орган управления религиозных организаций.

Ключевые слова: административная ответственность, свобода вероисповедания, богохульство, оскорбление религиозных чувств.

Summary

Improvement of legislation on religious freedom in light of constant discussion leads to the idea of bringing to administrative responsibility (maintaining liability under applicable rules of criminal law) of persons who are followers of a religious organization, including those representing the governing body of religious organizations.

Key words: administrative responsibility, freedom of religion, blasphemy, insulting religious feelings.

Отримано 22.11.2011